

розвиток натхнення та ідей, що виникли на першій фазі. На дві основні фази можна розкласти і вирішення етнопедагогічної задачі. Перша фаза – відбувається інтуїтивний пошук і отримання інтуїтивного рішення. На другій фазі рішення вербалізується і формалізується на основі логіки.

Оскільки фахово-творчий характер етнопедагогічного мислення спрямовує вчителя музики на постановку етнопедагогічної задачі, важлива роль надається здатності бачити те, що не вкладається у межі раніше відомого. “Вміння бачити проблему – свідомство високого ступеню розумового розвитку”, – вважає Т.Кудрявцев [2,77]. Пильність у пошуках етнопедагогічної проблеми означає побачити етнопедагогічний зміст у явищах навчально-виховного процесу. Уміння завчасно виявити етнопедагогічну проблему є передумовою ефективного вирішення.

Таким чином, висока чуттєвість до етнопедагогічного змісту ситуації, своєчасне виявлення відповідної проблеми, здатність пояснити незрозуміле зрозумілим – це характеристики фахово-творчої спрямованості феномену етнопедагогічного мислення вчителя. Оцінка розвиненості цієї якості залежить від кількості віднайдених етнопедагогічних проблем за одиницю часу, наприклад, за стандартний урок музики. Коли етнопедагогічна задача сформульована, і вчитель музики володіє наскрізною інформацією щодо неї, важливими є також підбір етнопедагогічних засобів і методів вирішення і вміння синтезувати загально-педагогічні методи із етнопедагогічними. Саме такі уміння щодо розв’язання задач можна вважати оригінальними, тобто незвичними, неочікуваними для учнів і безумовно самостійними.

Література

1. **Кашапов М.М.** Психология профессионального педагогического мышления (методология, теория, практика) /под ред. М.М. Кашапова./ – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2003. – 398 с.
2. **Кудрявцев Т.В.** О структуре технического мышления и средствах его развития // Вопросы психологии. / Т.В. Кудрявцев. - 1972, № 4, с. 68-79..
3. **Кулоткин Ю.Н.** Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя // Вопросы психологии № 2, 1986. - С. 21 – 30.
4. **Маркова А.К.** Психология труда учителя /Азлита Капитоновна Маркова. -М.: Просвещение, 1993. - 312 с.
5. **Маслоу А.** Мотивация и личность /Абрахам Гарольд Маслоу — СПб.: Питер, 2003. — 351 с. - (Мастера психологии).
6. **Николаев В.А.** Теория и методика формирования этнопедагогической культуры учителя: дисс. на соискание учен. степени доктора пед. наук: 13.00.01/ Николаев Валерий Александрович. - М., 1998. - 409 с.
7. **Попова И.О.** Формирование этнопедагогической культуры будущих педагогов: автореф. дисс. на соискание ученой степ. канд. пед. наук: 13.00.08 / Попова Инна Октаевна.-Астрахань, 2001.-23 с.
8. **Сластенин В. А.** Педагогика: учеб. пособие / В.А. Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И. Мищенко - 4-е изд. - М.: Школьная Пресса, 2002. - 512с.
9. **Словарь для начинающего психолога.** 2-е изд. / Под ред. И.В. Дубровиной. – СПб.: Питер, 2006. – 160 с.
10. **Строков К. А.** Развитие этнокультурных образовательных технологий в подготовке специалистов художественно-творческого профиля: автореф. дисс. на соискание учен. степ. канд. пед. наук : 13.00.08 / Строков Константин Андреевич. - М., 2000. -175 с.
11. **Шахов В.И.** Системний аналіз структури педагогічного мислення // Проблеми розвитку психолого-педагогічної науки в науково-технічній творчості молоді. Збірник. – К., 1992. - С. 37-40.

УДК: 371.4+378.78.07+78.071.2+379.036

Реброва О.Є.

ЕТАПНО-РІВНЕВИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ХУДОЖНЬО-МЕНТАЛЬНОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

В статті раскрыты существующие концепции диагностики ментальности специалиста. Предлагается этапно-уровневый подход для исследования состояния сформированности художественно - ментального опыта будущих учителей художественных дисциплин. Этапы – уровни разработаны в соответствии с исторической эволюцией феномена ментальности.

Ключевые слова: ментальность, художественно - ментальный опыт, профессиональное обучение будущего учителя художественных дисциплин, исторические типы художественно - ментального сознания.

Обґрунтовуючи стратегію дослідження ментальності на індивідуальному рівні, Б.Гершунський звертає увагу на складність діагностування цього феномену. На його думку, визначити ментальність особистості не можливо шляхом використання технологій або процедур, які фіксують результат її сформованості, тобто «що стало» в структурі менталітету, яким є статичний стан тих або інших компонентів ментальності. Отже, дійсна, інтегративна характеристика особистості може бути отримана лише на основі вивчення динаміки, процесу реальної життєдіяльності людини в соціумі, що розвивається сумісно з нею [3. 130].

В останніх дослідженнях в галузі психолого-педагогічної науки (О.Зайцева, В. Кабрін, В.Клочко, Ф.Кремень, Л.Мітіна, О.Оганезова-Григоренко, В.Сонін, Е.Стрига, З.Ружинська, Н.Толстошеїна, М.Шабаловська, інші) під кутом зору діагностичних розвідок знаходяться побудова компонентної структури професійного менталітету вчителя, система смислоутворюючих факторів ментальності, критерії сформованості професійного менталітету майбутніх учителів, ментальний професійний простір, вплив ментальності на активність особистості фахівця, найбільш ефективні наукові підходи щодо дослідження ментальності майбутнього фахівця з соціокультурної, фахової, етнічної, суспільно-моральної точок зору.

Незважаючи на поступове збільшення досліджень, спрямованих на виявлення сутності та регулятивних чинників становлення ментальності у суспільстві та в педагогічній сфері, питання щодо діагностування ментальності залишається не вирішеним остаточно. Важко знайти науково-дослідницькі механізми діагностування явищ, які належать до сфер духовності, до найбільш складних та багатоаспектних феноменів, що відбивають складні інтегровані явища суспільно-культурного, але не унормованого порядку, до яких відноситься і ментальність соціуму, ментальність особистості, процеси «культурного самостворення» (П.Козловскі). Між тим потреба у фахівцях, здатних самостійно на свідомому та позасвідомому рівні гнучко інтегрувати різні сфери життєтворчості, явища суспільства та надбання культури вимагає пошуку відповідних науково-методичних моделей для їх діагностування і подальшого формування або корегування. Отже, вибір методів та стратегій діагностики ментальності майбутнього вчителя є актуальною проблемою на науковому та практичному рівнях.

Саме це спонукає розкрити особливості рівневого підходу під час діагностування художньо-ментального досвіду майбутніх учителів мистецьких дисциплін в контексті історично визначених типів ментальності.

Поділяючи точку зору Б.Гершунського, викладену на початку статті, ми визначили концепцію дослідження рівня сформованості художньо-ментального досвіду особистості майбутнього вчителя мистецьких дисциплін, яка ґрунтується на таких принципах:

- визнання поліаспектності ментальності;
- врахування професійних якостей особистості вчителя як основи індивідуальної ментальності фахівця;
- опора на взаємозв'язок сфер прояву ментальності на рівні професійного становлення;
- визначення динаміки етапності сформованості художньої ментальності майбутніх учителів мистецьких дисциплін відповідно до історичного принципу розвитку ментальності як суспільного явища.

На підставі методолого-теоретичного узагальнення сутності ментальності та художньо-ментального досвіду, представлених у дослідженнях Буряк В.В., Григор'ян Е.Р., Додонов Р.А., Житков В.С., Каліна Н.Ф., Кривцун О.Я., Улибіна Є.В., Янцен К.І. та інших, нами були визначені чотири якісні рівні - етапи, які ми умовно визначили відповідно до розвитку ментальної свідомості в історичній площині. Концепція дослідження базувалася на холістичному (цілісному) підході до професійного становлення особистості через категорію ментальності. У цьому аспекті ми погоджуємося з точкою зору Д.В.Полежаєва, що ментальність є одним із засобів збереження особистістю своєї цілісності, оскільки у феномені ментальності особистості важливу роль відіграє не тільки свідомість індивіда, а і його зв'язок з людською спільнотою (у тому числі й професійною – *О.Р.*), а також із системою установок суспільства в цілому [5].

У процесі нашого експериментального дослідження було також використано ідею взаємозв'язку педагогіки та культури (за концепцією Гессена [2]), що дозволило орієнтуватися на історичний принцип взаємозалежності розвитку свідомості від світоглядної орієнтації, її впливу на свідомість завдяки сформованому та трансформованому образу світу. Так, В.В. Буряк стверджує, що наша свідомість – перш за все пам'ять – це сукупність образів, багато з яких є закодованою інформацією, яку людина отримала протягом віків. Він пише, що услід за образом людини або паралельно з ним з'являється перший образ світу, який є суб'єктивною картиною дійсності та окремих її фрагментів. Образ світу знаходить своє відображення у міфах, котрі дають людині уявлення про навколишнє як про цілісну

інформаційну систему, що утворюються з образу «вічної води», «світового дерева», «людини – центру Всесвіту», «світ, що стоїть на опорах». З часом художня модель світу змінюється. Її еволюція відбувається повільно за таким ланцюгом перетворень: 1) нова інформація про зовнішній світ, що є відмінною від попередньої, підключається і вписується в існуючу систему знань; 2) кількість накопиченої нової інформації застигає «критичною масою»; 3) стереотипне мислення змінюється, створюється якісно нова система понять і уявлень про світ (новий образ світу) [1].

Згідно цієї концепції, усі образи, особливо первісні, архетипічні, міфологічні, та наступні – художні і документальні поступово вдосконалювали й дотепер удосконалюють творчу свідомість, яка має відповідні рівні (типи) свідомого відображення інформації (міфологічний, фольклорний, літературно-художній, публіцистичний). При цьому автор розуміє творчу свідомість як інформаційно-художню, підкреслюючи саме інформаційну сутність образного вираження. Такий підхід є доцільним і для дослідження рівня художньої ментальності. В останній, безумовне, домінує художньо-творча свідомість як продукт художнього мислення, що базується на певному художньо-інформаційному підґрунті [1, 30-34].

Стратегію професійної підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін у зазначеному контексті ми розуміємо як поетапне усвідомлення студентами основ художньої ментальності, домінантою якої є особистісні та соціально значущі цінності, які узагальнено концентруються і оформлюються в художній образ, символ – код, образ – поняття. При цьому ми позділяємо точку зору А.Б.Мурашова відносно розуміння образу в контексті ментальності. «Образ - це не те, що я мислю, відчуваю, сприймаю, роблю, - пише автор, - а скоріше те, як це відбувається у моїй свідомості і моєму житті, яким чином я щось роблю. Тоді образ, і, відповідно - ментальність, це вже не зміст будь-якої активності, а спосіб цієї активності та діяльності [4].

Згідно зазначених концепцій, а також погоджуючись з точкою зору Б.Гершунського щодо неможливості продіагностувати ментальність за визначений короткий проміжок часу, а лише у динаміці становлення, у якості стратегії дослідження ми обрали рівневий підхід, що дозволило визначити етапи – рівні навчальної професійної діяльності майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Першим таким рівнем – етапом є засвоєння основ фольклорно-міфологічного досвіду людства, який у професійній підготовці майбутнього вчителя мистецьких дисциплін ми розуміємо не прямо (вивчення міфології як навчальної дисципліни), а опосередковано, тобто через засвоєння особливостей міфологічно-образного мислення. Це, по суті, є дофаховим рівнем художньої ментальності, сформованим на засадах духовності (релігійні, фольклорні цінності) та існуючих етнокультурних традицій, а також впливу субкультурного середовища. Однак, під час фахового навчання він має бути відрефлексованим, визначеним майбутнім фахівцем як самодостатній соціокультурний феномен, до якого він також належить.

Другий рівень - етап передбачає усвідомлення художньо-ментального досвіду людства і свого власного крізь призму художньо-професійної ідентифікації, осмислення духовних цінностей і створення власної художньої концептуальної світоглядної позиції щодо ментальних цінностей у мистецтві та у мистецькій освіті.

Третій рівень - етап художньої ментального досвіду формується в умовах активного опанування педагогічного мистецького простору: вивчаються відповідні фахові дисципліни, здійснюється педагогічна практика, усе це вимагає активізації самостійної діяльності і спрямування її в творчу площину на самостійне творче зростання, коли художня фахова компетентність дозволяє не лише гіпотетично, а й практично підійти до художньо-творчого виразу власного Я. Цей етап передбачає певний рівень сформованості художньо-критичного мислення, адекватності професійно-аксіологічної позиції, художньо-творчої самоідентифікації на основі адекватності самопізнання. Художньо-ментальний досвід на цьому рівні визначається активною художньо-діалоговою позицією: розуміння мета-системи: «Я-культура» – «Інший-культура» – «Полі-культура» в творчому самовираженні. Отже, третій етап – формування творчої самостійності як ознаки художньої ментальності особистості. Це етап, на якому художнє мислення стає самостійною самокерованою діяльністю, що має свої мотиви, цілі, способи. При цьому формування уявлень ґрунтується не тільки на певних знаннях, а й на основі розвиненої фантазії, яка є продуктом образного мислення. Нагадаємо, що ментальність як поняття дозволяє об'єднати аналітичне мислення з напівусвідомленими культурними знаками. Так, в ментальності знаходять своє відображення різні опозиції — емоційне і розсудливе, ірраціональне і раціональне, природне і культурне, індивідуальне і суспільне. На цьому етапі фахової підготовки студентів вони проявляються досить рельєфно.

Останній, найвищий рівень-етап сформованості художньо-ментального досвіду можна охарактеризувати як мистецько-науковий і педагогічно-дослідницький. Адже сучасний вчитель мистецьких дисциплін – це дослідник не лише художньо-освітніх та виховних процесів, а й самого

мистецтва, оскільки без нього не може здійснюватись коректне дослідження виховного впливу мистецтва. Таким чином, у фаховому навчанні майбутніх учителів мистецького профілю важливе місце посідає науково-пізнавальна і дослідницька діяльність, що має творчу ознаку і характеризує найвищий рівень сформованості їх художньо-ментального досвіду.

Ми припустили, що в процесі професійного становлення динамічна послідовність розвитку зазначених етапів проходить у відповідності з організацією навчально-виховного процесу. Тому на кожному курсі може домінувати певний рівень - етап, який на наступних курсах розвивається, вдосконалюється і стає домінуючим. Таким чином, на завершення професійного становлення фахівця набутий досвід включає увесь комплекс якісних рівнів художньо-ментального досвіду.

Слід також зауважити, що в експерименті були визначені компоненти художньо-ментального досвіду, які характеризують різні аспекти педагогічного ракурсу художньої ментальності (професійні стереотипи, художнє мислення, ціннісні орієнтації, творче самовираження, особистісна репрезентація тощо). У констатувальному дослідженні вони виконували функцію категорій – конструктів, через які проявляється художньо-ментальний досвід, і були поєднані у шість груп таким чином:

1 група «Образ - художня свідомість»: художньо-образне мислення, художньо-творча рефлексія та репрезентація; уявлення художньо-образної картини світу; професійний образ світу;

2 група «Національна свідомість - поліетнічність»: етнічна компетентність, морально-етнічні установки, етнічні стереотипи, патріотичні відчуття, національна самоідентифікаційність;

3 група «Культура – художні комунікація»: культуровідповідність педагогічної діяльності; художньо-культурний кругозір, художні стереотипи, компетентність в галузі художньої культури, різновидів мистецтва та їх особливостей; розуміння мови мистецтва, кодів, символів мистецтва, поєднання емоційного та когнітивного в художньо-комунікативних процесах; емоційна культурний досвід;

4 група «Мотиви – ціннісні орієнтації»: духовні цінності, професійні цінності, особистісні цінності, художньо-педагогічна мотивація, художньо-емоційна сфера; художньо-естетичне ставлення до мистецьких та педагогічних явищ в галузі мистецької освіти;

5 група «Художній світогляд – духовність»: ідеали, віра, переконання, що сформовані у процесі спілкування з мистецтвом, установка на формування художнього світогляду школярів, художній образ світу;

6 група «Професія – педагогічна компетентність» - професійні педагогічні якості, морально-етичні установки у педагогічній сфері, професійні стереотипи; художньо-науковий тип мислення, дослідницько – пошукова активність, професійна та творча самостійність.

Зазначені категорії – конструкти досліджувалися саме у тих сферах, які були визначені на пошуковому етапі нашого дослідження шляхом тривалих спостережень в експериментальних умовах на базі школи №84 міста Одеса під час педагогічної практики студентів за спеціалізацією «Художня культура». Вже під час констатувального експерименту враховувались їх функціональність, а саме: осмислення сутності принципу гуманістичних засад суспільства та практична установка на гуманізацію художньо-педагогічного простору; орієнтація в особливостях художньої культури регіону, художньо-ментальних особливостях української культури, вміння співвідносити національну культуру та поліетнічний культурний компонент у педагогічному процесі; прояв духовності у всіх сферах діяльності: навчання, педагогічної практики, спілкування, поза навчального процесу; наявність моральних якостей та динаміка їх розвитку; особливості художньо-творчої діяльності, прояв індивідуальної ментальності в цьому процесі; активна педагогічна установка на формування художньо-ментальних цінностей у школярів, формування цілеспрямованої дослідницької активності, художньо-наукового типу мислення.

У результаті проведення цього дослідження було доведено, що вивчення такого складного та багатофункціонального феномену як ментальність майбутнього вчителя мистецьких дисциплін через категорію «художньо-ментальний досвід» доцільно здійснювати з урахуванням таких підходів: холистичного (Д.Полежаєв), історико-соціокультурного (С.Гессен) та урахування часового динамічного фактору (Б.Гершунський). З огляду на це, діагностика художньо-ментального досвіду передбачає визначення етапів – рівнів сформованості художньої ментальності за логікою історичного розвитку виникнення ментальних типів у суспільстві та обґрунтування їх відтворення у художньо-ментальному досвіді майбутнього фахівця як цілісного інтегрованого феномену. Відповідно були визначені такі етапи - рівні сформованості художньо-ментального досвіду студентів мистецького профілю: фольклорно-міфологічний, рефлексивний; художньо-естетичний, аксіологічний; творчо-самостійний, самоідентифікаційний; художньо-науковий, дослідницький. Певною мірою вони відповідають етапності розвитку ментальності в історії людства. Однак, враховуючи принцип сприйняття спресованої художньої

інформації, ми цю етапність визначили як умовну, тобто таку, в якій послідовно активізується той або інший тип художньої свідомості. Адже цілком ймовірно, що вже з перших курсів навчання студенти можуть володіти певним рівнем сформованості й міфологічної, й художньої, навіть творчої свідомості, що відповідають аналогічним рівням ментальності. Однак, під час діагностики, а також у подальшому формуванні художньо-ментального досвіду ми виходили з історичної послідовності розвитку типів ментальності і цілеспрямовано зосереджували увагу на тому чи іншому типі, послідовно змінюючи ракурс від первісного фольклорно-міфологічного до художньо-наукового.

Література

1. **Буряк В.В.** Фольклорне, художнє та публіцистичне мислення у контексті інтелектуально-образної еволюції (Форми і методи вираження інформації у творчій свідомості етносу). Дис. на здобуття наукового ступеню доктора філологічних наук зі спеціальностей: 10.01.07 – фольклористика, 10.01.08 – журналістика /Володимир Дмитрович Буряк, Київський національний ун-т ім.Тараса Шевченка. - К., 2003. - с.409; с.30-34.
2. **Гессен С.И.** Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С.И. Гессен [Ответственный редактор и составитель П.В.Алексеев]. – М.: "Школа – Пресс", 1995. – С.23-344.
3. **Гершунский Б.С.** Философия образования для XXI века / Борис Семенович Гершунский. – М.: Изд-во «Совершенство», 1998. – 608 с.
4. **Мурашов А.Б.** Ментология как теория и практика ментальности /А.Б.Мурашев //Имя: альманах метаномического опыта. - Томск, 2001. - с.99-103.
5. **Полежаев Д.В.** Ментальность личности и внутренние механизмы динамики социальной направленности [Электронный ресурс] /Д.В.Полежаев // "Credo": Теоретический философский журнал. - №2(20)'00. Режим доступа <http://www.orenburg.ru/culture/credo/20/polezhaev.html>.

УДК 378.4.016.39:398

Вовк М.П.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ У КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

В статтє анализируются важные аспекты культурологического подхода в системе подготовки фольклористов-исследователей в классических университетах Украины. Рассматривается трансляционно-трансмутационный механизм культурологического подхода в образовании, который предусматривает фундаментальность получения и переосмысления культурно-фольклорной информации. В рамках этой проблемы исследуются и другие важные вопросы: кристаллизация мировоззренческих ориентиров, формирование адекватной национально сознательной и интернационально-толерантной позиции будущего профессионала, усвоения инсформационно-семиотического наследия культуры в контексте изучения фольклористических и художественных дисциплин.

Ключевые слова: культурологический подход, фольклористическое образование, трансляция, трансмутация, классический университет.

В умовах євроінтеграційної трансформації набула актуальності проблема збереження фундаментальної підготовки фахівців у класичних університетах України. Особливо варто враховувати те, що актуальним аспектом є збереження національних цінностей, духовно вагомих здобутків, автохтонних традицій, що становить фундаментальне завдання фольклористики загалом та дисциплін фольклористичного циклу (історія фольклористики, теорія фольклористики, аналіз фольклорного тексту, музичний фольклор тощо). Тому класична фольклористична підготовка фахівців ґрунтується, на наше глибоке переконання, на кількох фундаментальних підходах, що визначають зміст, структуру, послідовність вивчення дисциплін фольклористичного та мистецького циклу. Найвагомішим з них є культурологічний підхід до аналізу фольклорної традиції у контексті мистецьких, соціальних, естетичних явищ соціуму.

Культурологічний підхід до модернізації освіти, на думку І. Зязюна, має глобальну мету – «формування людини культури, здатної з максимальною ефективністю реалізувати свої індивідуальні здібності і свої інтелектуальні та моральні можливості, якій притаманна потреба і пристрасть до самореалізації. Адже людина культури, – вважає вчений, – це втілення зрізів культурного начала в людині: свободи, гуманності, творчості, духовності, адаптивності» [1, 35-36]. Відповідно фахівець-фольклорист має формуватись також як людина культури – духовна особистість, з високим рівнем